

ben a régiójában az irodalom a nemzeti tudat formálójává. S ha így van, akkor érthető, hogy a nyelvújítási mozgalom és valamennyi irodalmi korszakváltás a nemzeti tudat módosulását átalakulását hozta magával. Éppen ezért — bár Fried István szempontjai főleg irodalomtörténeti szempontok — erről a magaslatról már a legfontosabb nemzeti létkérdésekre is kilátás nyílik. Am a látványt is felfedi — ez a könyvnek

legfontosabb érdeme — mennyi a még megfogalmazatlan kérdés, és az artikuláltak közül is hány és hány vár még megválaszolásra. És amikor ezt írom, akkor bizony félelmemnek is hangot kell adnom — elegendő-e ehhez csupán a tudósi jószándék? Vajon képes-e a humanista törekvéseket túllendíteni a politika gáncsoskodásán? Lám, régióinkban még ez-zel is számolni kell!

MÁK FERENC

Russell Jacoby

A PSZICHOANALÍZIS ELFOJTÁSA

Russell Jacoby: Potiskivanje psihoanalize. Studentski izdavački centar, Beograd, 1986

Az amerikai Russell Jacoby pszichoanalízisről vallott általános véleményét a hazai olvasó már korábbról is ismerheti. A társadalmi felejtés című könyvében, mely 1981-ben a belgrádi Nolitnál szerbhorvátul is megjelent, a szerző hosszasan érvel amellett, hogy a pszichológia története Freudtól napjainkig nem más, mint egy nagy visszafejlődés. Sok tekintetben Adorno és Marcuse ötvenes évekből származó téziseire támaszkodva részletesen kifejtette, hogy a pszichológia Freud után egyre inkább elveszítette elméleti megalapozottságát, kulturális, vallástörténeti és művészetelméleti dimenzióját, s ami a leglényegesebb, kritikai töltését is. Az egykori fölforgató elméletből az utódoknál akadémikus tudomány és olyan terápiai gyakorlat lett, mely mindenekelőtt a bejáródott társadalmi normákhoz való alkalmazkodást szolgálja.

A pszichoanalízis elfojtása című új könyvében, a szerző föltérképezi annak a pszichoanalitikus mozgalomnak a történetét, mely megőrizte ugyan az eredeti freudizmus társa-

dalomkritikai dimenzióját, de kénytelen volt illegálisba vonulni. Mint a könyv alcíme is jelzi, a kritikai pszichoanalízis továbbélésének történetét kutatva a szerző az úgynevezett politizált freudisták tevékenységére helyezi a hangsúlyt, akiknek vezéralakja Otto Fenichel volt. Az előfutárok közül Otto Gross és Wilhelm Reich emelkedik ki, az utódokat pedig valószínűleg hiába is keresnénk, mert nincsenek. Ismeretes, hogy Gross és Reich a lelki gyógyítók közül igen hamar a páciensek közé került, Fenichel pedig a harmincas évektől politikai tekintetben annyira illegálisba vonult, hogy erről az oldaláról Jacoby könyve előtt a közvélemény szinte semmit sem tudott. Jacoby noha foglalkozását tekintve történész, éppen ezért, ebben a könyvében egyfajta pszichoanalitikus munkát végez: felszínre hozza, illetve tudatosítja a pszichoanalízis történetének egy társadalmilag elfojtott, „földalatti” fejezetét, miközben az elfojtás mechanizmusát is rekonstruálja.

A politizált freudizmus történetét

mindenekelőtt Fenichel munkásságán keresztül követi nyomon. Részlete- sen foglalkozik a tízes évek osztrák, német majd európai méretűvé duz- zadó radikális ifjúsági mozgalomával, melyben Fenichel és még néhány fiatal pszichoanalitikus a freudizmus társadalom- és kulturkritikai töltését megpróbálták a forradalom szolgál- latába állítani. A freudizmus és a marxizmus összeegyeztetésének kísér- letével nagyon hasonló módon fog- laltak állást az egyéni és a társadal- mi forradalom elválaszthatatlansága mellett, mint a hatvanas években Herbert Marcuse. Fenichel időköz- ben Bécsből Berlinbe került, ahol fiatal pszichoanalitikusokból álló csoport alakult ki körülötte. Freud régi álma teljesült, amikor Fenichel a berlini Pszichoanalitikai Intézetben egy olyan klinikát alapított, ahol in- gyenesen gyógykezelték a rászoruló szegényeket. Hogy a lelki betegség nem kizárólag a gazdagok osztály- része, már eleve radikális politikai kijelentésnek számított, a Fenichel vezetésével működő úgynevezett gyer- mekszeminárium nem kevésbé. Rend- szeres viták folytak a marxizmus és a freudizmus összeegyeztetéséről, va- lamint a pszichoanalízis etnológiai, művészettörténeti és vallástörténeti felhasználásáról. Miközben a neo- freudisták — élükön Erich Fromm! és Karen Horney-jal — alaposan el- távolodtak az ortodox pszichoanalí- zistól, Fenichel ezeken a szeminá- riumokon is később is hűségesen ra- gaszkodott az eredeti freudi tanítá- sához. Máig érvényes érvekkel bírálta a neofreudistákat, mert Freud elmé- letéből lenyesték a szexualitás és a rudattalan dimenzióját — tehát a lényezet — és az egészből egy se- kélyes, szociologizáló kulturalizmust csináltak. A berlini termékeny idill- nek 1933-ban a fasizmus vetett vé- get. Fenichel is, köre is emigrálni kényszerült. Ezzel látszólag be is fe- jeződött a politizált pszichoanalízis

története. Jacoby érdeme, hogy be- bizonyította: csak a felszínen fejező- dött hc. Fenichel és még hat munka- társa szigorú titokban ugyan, de to- vább folytatta a munkát.

A levelezés egy sajátos formáját választották munkaformául mivel mindenki más-más országba emigrált. 1933 és 1945 között Fenichel összesen 119 pszichoanalitikai kérdé- sekkel foglalkozó körlevelet küldött munkatársainak, Edith Jacobsonnak, Anie Reichnak, Kate Friedländernek, Lantos Barbarának, Gyömöri Ludo- wyk Editnek és Gerő Jánosnak. A munkatársak válaszleveleinek lényeg- gét mindig belefoglalta a következő levelébe, úgyhogy egy-egy körlevél általában harminc-negyven, egyszer pedig nyolcvan gépelt oldalt tett ki. Az egész levelezés terjedelme Jacoby szerint megközelítőleg 3000 gépelt oldal.

A levelezésből a marxizáló pszi- choanalízisnek egy olyan autentikus, radikális és bölcs változata rajzolód- dik ki, ami a harmincas évektől kezdve szinte teljesen kiveszett a freudizmus történetéből. Jacoby be- bizonyította, hogy a harmincas éve- ket követő szellemi szélesedben Fe- nichel és titkos csoportja alapján ugyanazokat az alapelveket vallotta, melyekkel filozófiai síkon Adorno és Marcuse valóságos forradalmat csinált az ötvenes években: ragasz- kodva Freud elméleti tágasságához és legfontosabb fölfedezéseihez, a pszichoanalízist egy radikális balol- dali társadalombírálattá élte ki.

Mindent összevetve, azt hiszem Jacoby munkája valóságos forradal- mat jelent a pszichoanalízis történe- ti irodalmában. Egyrészt alaposan módosítja a mozgalomról alkotott képünket, hiszen erről a titkos tár- saságról a szakirodalom mindeddig alig tudott valamit, másrészt pedig Otto Fenichelt is teljesen új színben tünteti fel: a történészek mindeddig a mozgalom szorgalmas másodhege-

dúsének tartották, most pedig kiderült róla, hogy legalább egy évtizeden át valósággal a lelke volt. Il-

letve Jacoby találó metaforájával élve: „elfojtott” lelke.

SEBŐK ZOLTÁN

ALEKSANDER BAJT: ALTERNATÍV GAZDASÁGPOLITIKA

Aleksander Bajt: Alternativna ekonomska politika, Globus, Zagreb, 1986.

A szerző ugyan a könyv előszavában kijelenti, hogy cikkeinek nincsenek tudományos pretenziói, a könyv alapos tanulmányozása után azonban a gondos olvasó kénytelen megjegyezni, hogy a hangsúlyozott pretenzióellenesség ellenére a könyv kiemelt tudományos jellegű és értékű. A könyvben közreadott 14, már külön is megjelent cikk gazdaságpolitikai szempontokból indul ki, s gazdaságunk leglényesebb kérdéseivel és legjelentősebb problémáival foglalkozik.

Érdekes azoknak a témáknak a felsorolása, amelyeket a szerző feltár, magyaráz, és amelyeknek megoldásait sürgeti. Foglalkozik a piaccal, mint az alternatív gazdaságpolitika alapjával, a stabilizációs politika problémáival, a tőke és a dinár reális árával, a deviza és a kivitel problémáival, a termelés felélenkítésének feladatával, a termelékenység és az árakulcs egymás közötti viszonyával, a reális kamatok és az árfolyamkülönbségek kérdéseivel, a reális kamatok inflációs és szisztematikus felszámolásával, a lakosság devizabetétjeinek jelentőségével és kérdéseivel, valamint az árfolyammal a kivitel ösztönzésének alapvető és az adott helyzetben egyetlen eszközzel.

Jelentőségénél fogva a könyv első tanulmányával, A piac, mint az alternatív politika alapja címmel külön foglalkozunk. Mielőtt azonban rátérnénk a cikk egyes lényeges megállapításaira, felhívjuk a figyelmet Tito elvtársnak 1950. június 26-án a Képviselőházban mondott expozéjának (Az állami gazdasági vállala-

toknak és a felsőbb fokú gazdasági egyesüléseknek a munkaközösségek által való igazgatásáról szóló alaptörvény ügyében) egyes részleteire, amelynek szelleme szerintünk Bajt tanulmányát is áthatja.

„... a beterjesztett törvényjavaslat rendkívül fontos szocialista hazánk további helyes irányú fejlődése szempontjából, de még nem oldja meg teljesen azt a kérdést, csak újabb lépés a kommunizmus felé... Miért csak fokozatosan, miért nem egyszerre veszik át ezt a jogkört a dolgozók? Sokáig fog-e tartani ez a fokozatosság, és mennyi ideig? Erre nem lehet válaszolni, nem lehet megmondani, hogy ennyi meg ennyi ideig fog tartani, hiszen ez sokféle körülménytől függ. Attól függ, milyen gyorsan halad a kulturális fejlődés, vagyis a munkások általános műveltsége, hogy minden tekintetben sikeresen, a közösség javára tudják igazgatni a gyárakat, bányákat, szállítást stb... Iparunk csak most kezdett teljes lendülettel fejlődni. Ennél fogva az, hogy a gazdasági igazgatás minden funkcióját gyorsabban vagy lassabban ruházzuk-e át a dolgozókra, attól függ nálunk, hogy gyorsabban vagy lassabban fejlődnek-e a termelőerők.”

A piacnak, mint az alternatív gazdaságpolitika alapvető kategóriájának tulajdonságait kutatva, a szerző megállapítja, hogy kezdetben és utána még hosszú ideig (megjegyzésem szerint nagy mértékben még most is), a szocialista országok gazdasága piacellenes, tudatosan tervező, mégpedig az exogén tervezési rendszer felé orientálódott. A piacot,